

Vesa Rinkinen:

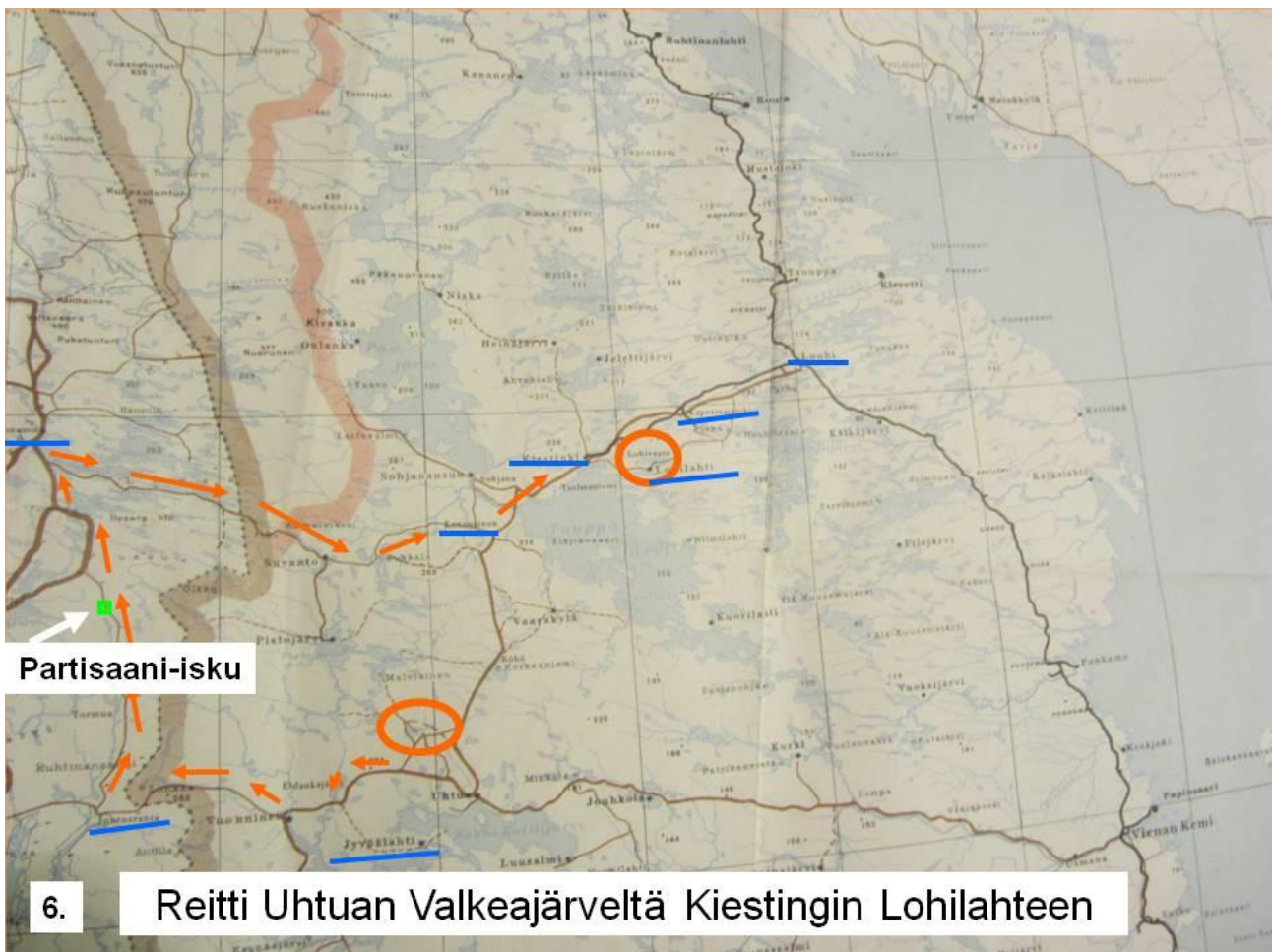
Murtovaaran partisaani-isku

Esitelmä Tampereen Suomalaisen Klubin Ruutiukkojen lounaskokouksessa 6.10.2014

Vuosina 1941–1944 Neuvostoliiton partisaanit surmasivat Suomen itärajan kylissä 182 henkilöä. Tässä luvussa eivät ole kadonneet. Lisäksi partisaanit vangitsivat ja tappoivat yksittäisiä siviilejä metsissä ja heinäniityillä. Partisaanit hyökkäsivät myös tieliikennettä vastaan. Kohteina olivat erityisesti sotilaiden lomakuljetukset.

Yksi tuhoisimmista iskuista tehtiin 5.7.1942 varhain aamuyöllä Juntusranta-Kuusamo -tiellä, Teerirannan ja Murtovaaran kylien välillä, lähellä Isolehdon taloryhmää.

Iskussa menehtyivät Suomen Sotilaskotiliiton puheenjohtaja Toimi Jännes sekä sotilaskotisisaret Faini Aflecht ja Greta Palojärvi, jotka olivat tarkastusmatkalla tutustumassa sotilaskoteihin rintamalla. Surmansa saivat myös autonkuljettaja korpraali Toimi Rossinen ja saattovartiomies korpraali Veikko Moilanen.

Kuva 1 - Sotilaskotijohtajien tarkastusmatka Uhtuan suunnan Valkeajärveltä Kiestingin Lohilahteen katkesi traagisesti Murtovaaran partisaani-iskussa.

Sotilaskotiliiton johto oli tarkastusmatkalla rintaman sotilaskoteihin

Sotilaskotiliiton työn painopiste oli jo välirauhan aikana siirtynyt kentälle, kun rajoille sijoitettuja joukkoja varten oli perustettava uusia sotilaskoteja. Näin perustettiin viisi Sotilaskotikeskusetä (SKE), jotka uuden sodan syttyessä olivat valmiit lukuisine sotilaskoteineen. Jatkosodan aikana sotilaskotien lukumäärä kasvoi useiksi sadoiksi.

Sotilaskotiliiton johdon työ edellytti yhteydenpitoa sotilaskoteihin ja tutustumista niiden toimintaan kentällä. 5.SKE:n toimialueeseen kuuluivat Uhtuan ja Kiestingin suunnan sotilaskodit. Näitä tarkastamaan oli Sotilaskotiliiton puheenjohtaja Toini Jännes lähtenyt tarkastamaan mukanaan 5.SKE:n talouspäällikkö Faini Aflecht ja kenraali Palojärven rouva Greta Palojärvi, joka toimi alueella sotilaskotisisarena Kiestingin suunnalla.

Tarkastusmatka rintamalle katkesi traagisesti

Toini Jännes matkusti 29.6.1942 Helsingistä Hyrynsalmelle, jossa tapasi rouva Faini Aflechtin. Yhdessä he kävivät paikallisessa sotasairaalassa tervehtimässä haavoittuneita. Yövyttyään Hyrynsalmella he lähtivät autolla Uhtuan suunnalle, jonne kenraalitar Greta Palojärvi oli saapunut.

Uhtuan suunnalla he kiersivät useissa sotilaskodeissa, rintaman välittömässä läheisyydessäkin. Perjantaina 3.7.1942 he olivat läsnä juhlassa Valkeajärvellä Vienanhovin sotilaskodissa, jossa Toini Jännes piti puheen ja luovutti violetinvärisen alttariliinan ja hopeisen ehtoolliskaluston Sotilaskotiliiton lahjana sotatoimiyhtymälle kiitollisuuden osoitukseksi rakentavasta yhteistyöstä. Vienanhovin sotilaskotia käytettiin sunnuntaisin kirkkona, kuten useissa muissakin sotilaskodeissa rintamalla oli tapana.

Seuraavana päivänä, lauantaina 4.7.1942, vierailijat kävivät vielä useissa sotilaskodeissa. Kiertokäynnin jälkeen rouvat palasivat jälleen Vienanhovin sotilaskotiin. Se sijaitsi Valkeajärvellä Myrskynkankaalla, missä oli 3.Divisioonan esikunta eli Myrsky. Vienanhovista Toini Jännes seurueineen lähti 4.7.1942 klo 23 maissa henkilöautolla jatkamaan tarkastusmatkaa Kiestingin suunnalle. Henkilöauton kuljettajana on korpraali Toimi Rossinen. Hänen vieressään etupenkillä istui saattovartiomies, korpraali Veikko Moilanen. Rouvat Jännes, Aflecht ja Palojärvi istuvat henkilöauton takapenkillä. Henkilöauton edellä ajoi varmistusauto, jossa kuljettajan stm Salosen lisäksi oli saattovartio-osaston johtaja, alikersantti Into Salmi ja saattovartiomies stm Hannes Kontiainen sekä stm Pohjola varakuljettajana.

5.7.1942 kello 02 aikaan saattue oli valtakunnan rajalla. Koska tie oli kuiva ja pölysi kovasti, rouvat tahtoivat että heidän autonsa ajaa edellä. Matkaa jatkettiin Juntusrannan-Kuusamon tietä.

Kello lienee ollut noin 03.30, kun vihollispartio yllätti saattueen. Auton hiljentäessä vauhtiaan ylämäessä vihollinen avasi tulen ja henkilöauto syttyi palamaan. Henkilöauton kuljettaja, varmistusmies ja rouva Palojärvi saivat heti surmansa. Rouvat Jännes ja Aflecht hyppäsivät pois autosta, mutta kaatuivat vihollisen tulessa tielle auton viereen. Saattoautossa olleet sotilaat pelastuivat. He eivät pystyneet auttamaan edellä ajaneita.

Kaikki tapahtui hyvin nopeasti. Vihollispartio kiirehti välittömästi pois paikalta; mitään vainajille kuulunutta ei viety. Tohtorinna Jänneksellä mukana ollut 1. lk:n Vapaudenristi oli säilynyt ehyenä hänen sotilaskotipukunsa rintataskussa. Kenraalitar Palojärven kultaisesta rannekellosta, joka oli pysähtynyt klo 03.40, saattoi vielä lukea hänen nimensä. Vain siitä hänet voitiin tunnistaa, sillä auto oli syttynyt palamaan.

Kiestingin Lohilahdessa odotettiin vieraita turhaan

Juntusrannan-Kuusamon tiellä traagisesti päättyneen matkan oli määrä jatkaa Lohilahteen, noin 20 km Kiestingistä (**kuva 1**). Siellä sotilaskotijohtajia odotettiin JR 12:n sotilaskoti Tapparan pesässä. Tapparan kentällä oli suunniteltu pidettäväksi suuri juhla, johon osallistuisi noin 500 sotilasta rintamalohkon kaikista portaista. Juhlaan valmistautumisesta kertoo sotilaskodin hoitajana toiminut maisteri Hilikka Salmio kirjassaan Vihreä sisar korpisodassa 1939–1944 [lyhennellen, lisäykset hakasulkeissa esitelmöitsijän]:

"--- Sotilaskoti Tapparan pesä ja koko rykmenttimme valmistautuu ottamaan vastaan korkeita mieluisia vieraita, Sotilaskotiliiton puheenjohtajaa Toimi Jännestä, liiton edustajaa Greta Palojärveä ja 5. SKE:n taluspäällikköä Faini Aflechtia Uhtuan suunnalta. Samoihin aikoihin kenraalit Siilasvuo [III AK:n komentaja] ja Palojärvi [Div J:n komentaja] sekä eversti Puroma [JR 12:n komentaja] ja rouva Rauha Puroma [5.SKE:n johtaja] tulevat Kiestingistä. Sotilaskotijohtajille on rakennettu sotilaskodin lähelle hirsimökki majoituspaikaksi, ja pojat ovat tehneet tuohivirsut tervetuliaislahjoiksi. Me sisaret olemme siivonneet joka sopen ja leiponeet, olemme varautuneet ottamaan tulijat kauniisti ja lämpimästi vastaan."

Juhlan odotuksessa tapahtunutta tyrmistyttävää käännettä kuvaa maisteri Salmio seuraavasti:

"Sunnuntaiaamuna viidentenä heinäkuuta rykmentin [vt.] komentaja [majuri] Ali Koskimaan tuli sotilaskotiin neuvottelemaan vielä vierailun yksityiskohdista. Keskustelun lopuksi majuri virkkoi, että vieraidemme aikataulu ei ole pitänyt. Hän lisäsi vähän mieltäväisenä: 'Usein kun asia pitkistyy, niin se mutkistuu.' – En aavistanut mitään. Iltapäivällä majuri Koskimaan adjutantti toi kirjeen, joka oli päivätty 5.7. klo 14.30. Siinä hän ilmoitti että juhlasta ei tule mitään: Maisteri Jännes ja rouva Aflecht ovat kaatuneet; kenraalitar Palojärven kohtalosta ei vielä ole varmuutta.

Tyrmistyttävä surusanoma meille kaikille. – Etulinjassa oleville pojille viedään [valmistamamme] juhlatarjoamiset."

Partisaani-iskun uhrin

Toini Jännes (o.s. Liljeström) oli syntynyt 19.10.1884 Hausjärvellä. Hänen kotipaikkansa oli Helsinki. Toini Jännes oli filosofian maisteri ja naimisissa kirjailija Juho Kaarle Jänneksen (vuoteen 1906 Genetz, kirjailijanimenä Arvi Jännes) kanssa. Heillä oli neljä lasta.

Toini Jännes tuli sotilaskotityöhön 1926, jolloin hänet valittiin Helsingin sotilaskotiyhdistyksen aliuupseerijaoston puheenjohtajaksi. Vuonna 1931 Toini Jännes valittiin Helsingin sotilaskotiyhdistyksen puheenjohtajaksi. Sotilaskotiliiton keskushallituksen jäseneksi Toini Jännes valittiin 1930 ja hallituksen puheenjohtajaksi 1937. Puheenjohtajana Toini Jännes seurasi Katri Bergholmia, joka toimi perustamansa Sotilaskotiliiton puheenjohtajana 1921–1937.

Kuva 2 - Partisaani-iskun tapahtumapaikalle pystytettiin muistoristi vuonna 1942. SA-kuva.

Toini Jänneksen johdolla sotilaskotityö organisoitiin välirauhan aikana uudelleen siten, että Liiton työn painopiste siirtyi kentälle. Kenttätyö jaettiin alueittain tapahtuvaksi. Sitä varten perustettiin viisi Sotilaskotikeskusetintä (SKE).

Faini Aflecht (os. Tähtinen) oli syntynyt 3.3.1903 Sortavalassa. Hän asui Oulussa ja oli ammatiltaan kirjanpitäjä. Hän oli leski ja hänellä oli yksi lapsi.

Sotilaskotityössä Faini Aflecht toimi 5.SKE:n talouspäällikkönä. Juhannuksena 1942 Faini Aflecht ja Greta Palojärvi vierailivat Kiestingissä ja kävivät JR 12:n sotilaskodissa. Sotilaskodin hoitaja, maisteri Hilikka Salmio kertoo kirjassaan, että tällöin oli puheena Sotilaskotiliiton johdon odotetussa oleva vierailu, jota varten Faini Aflechtin on määrä mennä ensin Uhtuan suunnalle, ja sieltä jatkaa Kiestingin suunnalle. Hilikka Salmio jatkaa: *"Faini uskoutui minulle ja kertoi, että tällä kerralla hän ei mitenkään tahtoisi tehdä tätä suunniteltua kiertomatkaa - jostakin käsittämättömästä syystä, jota hän itsekään ei ymmärrä."*

Greta Palojärvi (os. Renholm) oli syntynyt 28.1.1898.

Hänen miehensä kenraali Väinö Palojärvi oli Divisioona J:n komentajana Kiestingin suunnalla. Heillä oli kaksi lasta. Greta Palojärvi toimi sotilastehtävissä Kiestingissä.

Toimi Rossinen oli syntynyt 29.7.1904

Toimi Rossinen oli turma-autossa kuljettajana. Rossinen oli sotilasarvoltaan korpraali ja hänen yksikkönsä oli Esik/3.DE. Hän oli kotoisin Rautavaaralta ja hän oli siviiliammatiltaan autoilija, naimisissa ja kolmen lapsen isä. Kerrotaan, että Rossisen oli määrä kotiutua seuraavana päivänä 6.7.1942, mutta hän oli ottanut tehtävän vastaan sanoen että voi hän vielä tämän yhden matkan tehdä. Sotapäiväkirjoista löytyy merkintä vanhempien ikäluokkien kotiuttamisesta: *AKE:n käsky vuosina 1906, 1907 ja 1908 syntyneiden aliupseerien ja miesten kotiuttamisesta. Kotiuttaminen alkaen 6.7.42.* (JR 14 spk 23.6.1942 klo 15.40). Tämä vahvistaa tiedon, että kotiuttaminen olisi koskenut myös Toimi Rossista.

Veikko Moilanen oli syntynyt 2.4.1916

Veikko Moilanen oli turma-autossa saattovartiomiehenä. Hän oli sotilasarvoltaan korpraali ja kuului 3.Divisioonan kaukotiedusteluosastoon, josta Divisioona oli asettanut saattovartioryhmän sotilaskotijohtajien kuljetusta suojaamaan. Hän oli kotoisin Ristijärveltä ja perheetön. Siviiliammatiltaan hän oli metsätyömies.

Ylipäällikön päiväkäsky

Päämaja julkaisi Ylipäällikön päiväkäskyn N:o 69:

"Kaukana itärintaman erämaa-alueella ovat Suomen Sotilaskotiliiton kunnioitettu puheenjohtaja, tohtorinrouva Toimi Jännes sekä liiton ansioituneet jäsenet, kenraalitar Greta Palojärvi ja rouva Faini Aflecht isänmaallista tehtäväänsä suorittaessaan vihollisen tuleskaatuneet. Uskollisina ja uupumattomina vapaaehtoisessa työssään taistelevan armeijamme sotilaiden hyväksi he ovat kunnialla suorittaneet tehtävänsä loppuun saakka. Suomen armeijan sotilaat - kaukana kodeistaan ja omaisistaan - kiittävät ja siunaavat heidän työtään, joka taistelurintaman vaaroja väistämättä on pyrkinyt valmistamaan kodin viihtyisyyttä ja huolenpitoa sodan ponnistuksissa kamppaileville taistelijoille pitkin koko laajaa rintama-alueetta.

Syvän kiitollisuuden tuntein omistan tämän ajatukseni Suomen Sotilaskotijärjestölle, jota nyt on kohdannut järkyttävän raskas menetyks.

Mannerheim"

Ylipäällikön päiväkäsky oli päivätty 10.7.1942. Samana päivänä oli partisaani-iskun uhrien hautajaiset Helsingissä.

Hautajaiset Helsingissä 10.7.1942

Sotilaskotijohtajien Toini Jänneksen, Greta Palojärven ja Faini Aflechtin siunaustilaisuus Helsingissä 10.7.1942 oli vaikuttava surujuhla.

Siunaustilaisuudessa olivat läsnä mm. Tasavallan presidentin puoliso Gerda Ryti, Sotilaskotiliiton perustaja ja edellinen puheenjohtaja Katri Bergholm, Ylipäällikön adjutantti Ragnar Grönvall, Päämajan komento-osaston päällikkö Wiljo Tuompo, Suojeluskuntien komentaja Lauri Malmberg, Rannikkopuolustuksen ja merivoimien komentaja Väinö Valve, Kotijoukkojen Esikunnan koulutusosaston päällikkö Martti Vihma, sekä Saksan asevoimien edustajia. Sotilaskotijohtajia saattamassa viimeiseen leposijaansa oli myös useita henkilöitä niistä sotilaskodeista, joissa he juuri olivat käyneet tai johon heitä oli odotettu. Hautauspuheen siunaustilaisuudessa piti Päiviö Virkkunen, Toini Jänneksen tyttären mies. Puheen Toini Jänneksen haudalla piti Arvi Jännes, Toini Jänneksen miehen Juho Kaarle Jänneksen veli.

Saattoautossa matkustaneet selvisivät iskusta

Saattoautossa matkusti kuljettajan stm Salosen ja varakuljettajan stm Pohjolan isäksi saattovartioryhmän johtaja alikersantti Into Salmi ja saattovartiomies stm Hannes Kontiainen. He selvisivät iskusta. Hannes Kontiainen olen tavannut haastattelua varten ja hän on opastanut minut partisaani-iskun tapahtumapaikalle.

Silminnäkijän haastattelu

Heinäkuussa 2012 kävin Kuusamossa tapaamassa Hannes Kontiaista, joka oli ollut mukana Murtovaaran partisaani-iskun kohteeksi joutuneessa saattueessa. Seuraavassa esitetty perustuu pääosin Hannes Kontiainen haastatteluun Kuusamossa veteraanin kotona ja Isolehdossa, jossa partisaani-isku tapahtui 70 vuotta aikaisemmin.

Hannes Kontiainen kuului 3.Divisioonan kaukotiedusteluosastoon. ”*Se oli kahden, sittemmin kolmen joukkueen vahvuinen kaukopartioehtäviin käytetty osasto. Sitä ei kuitenkaan kutsuttu kaukopartio-osastoksi, koska se ei ollut Päämajan alainen vaan oli Divisioonan joukkoja*”, veteraani selvittää. Hannes Kontiainen (s.1920) oli osaston miehistä lähes ainoa asevelvollinen varusmies, muut olivat reserviläisiä. Hän kuului osaston I Joukkueeseen, jonka johtajana oli luutnantti Veikko Leskinen, Mannerheim-ristin ritari. Sodan jälkeen Hannes Kontiainen jäi Rajavartiolaitoksen palvelukseen ja yleni ylivääpeliksi. Nykyään hän asuu hyväkuntoisena eläkeläisenä veteraanitalossa Kuusamossa.

”*3. Divisioonan kaukotiedusteluosasto oli koottu vuoden 1942 alussa vapaaehtoisista urheilumiehistä*”, kertoo Hannes Kontiainen. Osasto oli sijoitettuna eri aikoina eri paikkoihin:

- I paikka oli Malvaisissa
- II paikka oli ”*Röhön kylä, kun ryssä hyökkäsi*”
- III paikka oli JR 11:n komentopaikalla päätien varressa
- IV paikka oli Valkeajärvellä Myrskynkankaalla, jossa oli 3.D:n komentopaikka (”Myrsky”).

Divisioonan esikunta oli rintamavierailua varten asettanut sotilaskotijohtajien käyttöön henkilöauton ja saattovartiota varten maastoauton. Kummallekin autolle oli Divisioonasta määrätty kuljettaja ja mukana oli lisäksi yksi varakuljettaja.

Divisioonan kaukotiedusteluosaston asettamaan aseistettuun saattovarmistusryhmään kuuluivat alikersantti Into Salmi johtajana sekä korpraali Veikko Moilanen ja sotamies Hannes Kontiainen saattovarmistuspäälliköinä. Aseistuksena oli konepistooli joka miehellä. He kaikki olivat tuttuja Han-

nes Kontiaiselle: Salmi oli Kontiaisen oman ryhmän johtaja ja Moilanenkin oli saman joukkueen miehiä. Suojattaviin arvovieraisiin Kontiainen ei ollut tutustunut ennen matkaa. Hän ei myöskään tuntenut autonkuljettajia eikä varakuljettajaa, koska nämä eivät olleet kaukotiedusteluosaston miehiä, vaan tulivat Divisioonan esikunnan määrääminä.

Henkilöauto oli Ford-merkkinen, rekisterinumeroltaan SA-5601. Varmistusauto oli saksalainen maastoauto. *"Siinä oli rättikatto ja rättiseinät, joissa oli pieniä ikkunoita"*, muistelee Hannes Kontiainen.

Uhtuan suunnalta sotilaskotijohtajat saattajineen lähtivät jatkamaan matkaa Juntusrannan-Kuusamon kautta tavoitteena Kiestinki. *"Myrskyssä oli sotilaskoti Vienanhovi. Sieltä lähdettiin myöhään illalla 4.7.1942"*, jatkaa Kontiainen. Edellä kulki varmistusauto, jossa kuljettajan vieressä edessä oli varakuljettaja ja takapenkillä olivat Into Salmi ja Hannes Kontiainen. Varmistusautoa seurasi henkilöauto, jonka takapenkillä matkustivat rouvat Jännes, Aflecht ja Palojärvi. Edessä oli kuljettajan, korpraali Rossisen vieressä paikka saattovarmistuspäällikölle. Sille paikalle oli Myrskystä lähettäessä sotamies Kontiaisen määrä mennä, mutta tämä halusi mennä varmistusautoon ja näin henkilöautoon tuli varmistuspäälliköksi korpraali Moilanen.

"Ajettiin Uhtuan päätieltä Juntusrantaan päin. Kello 2.00 oltiin valtakunnan rajalla. Juntusrannassa oli lottakahvila tai joku sellainen; siinä pysähdyttiin ja juotiin korvikkeet", kertoo Hannes Kontiainen ja jatkaa: *"Siinä sanoivat rouvat Salmelle että he ajavat edellä"*. Koska tie pölysi kovasti, rouvat halusivat että heidän autonsa ajaisi edellä ja niin autot vaihtoivatkin paikkaa. Muutama kilometri ennen Murtovaaran kylää, Isolehdon talon lähellä, vihollispartio yllätti saattueen henkilöauton ollessa nousemassa ylämäkeen.

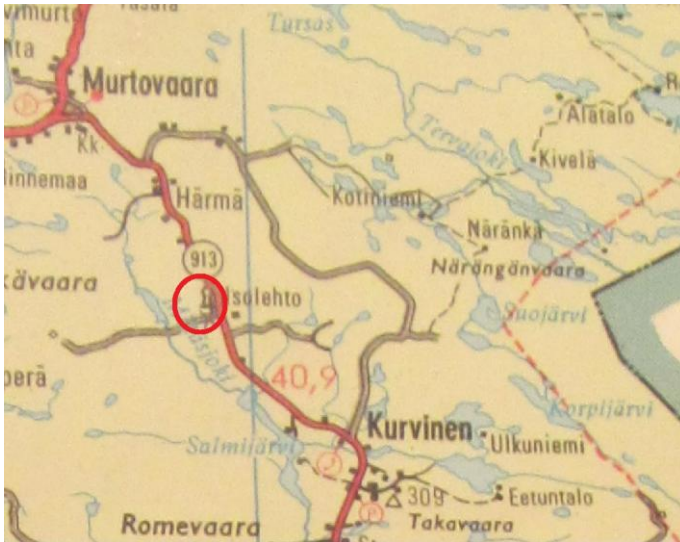
Vihollisella oli väijytysasemat kahta puolta tietä porrastettuna. Vihollinen avasi tulen ja edellä ajanut henkilöauto pysähtyi. Rouva Palojärvi sekä etupenkillä olleet kuljettaja Rossinen ja varmistuspäälliköksi Moilanen saivat heti surmansa vihollisen luodeista. Rouvat Jännes ja Aflecht hyppäsivät ulos autosta, mutta kaatuivat tulituksessa auton viereen. Autoon heitetty palopommi sytytti auton palamaan.

Ensin henkilöautoa tulitettiin etuoikealta, sitten viiveellä saattoautoa etuvasemmalta. Varmistusautossa olleet pelastuivat hyppäämällä autosta tien sivuun. Tulituksen alkaessa Salmi ja Kontiainen syöksyivät metsään. "Tie oli ennen kapea ja metsä alkoi heti tien reunasta", kertoo Kontiainen. *Metsässä löysimme kuljettajan ja yhdessä mentiin tielle, josta löytyi toinen kuljettaja. Sitten käveltiin Teerirannan suuntaan talolle, jossa oli kaksi vanhahkoa ihmistä"*, muistelee Hannes Kontiainen. Heiltä he kuulivat, että lähin puhelin on Teerirannalla, Hossaan päin. Alikersantti Salmi sai talosta polkupyörän ja lähti sillä ajamaan Teerirantaan hälyttämään apua. Saattoauton kuljettaja, varakuljettaja ja Hannes Kontiainen jäivät taloon asukkaiden turvaksi.

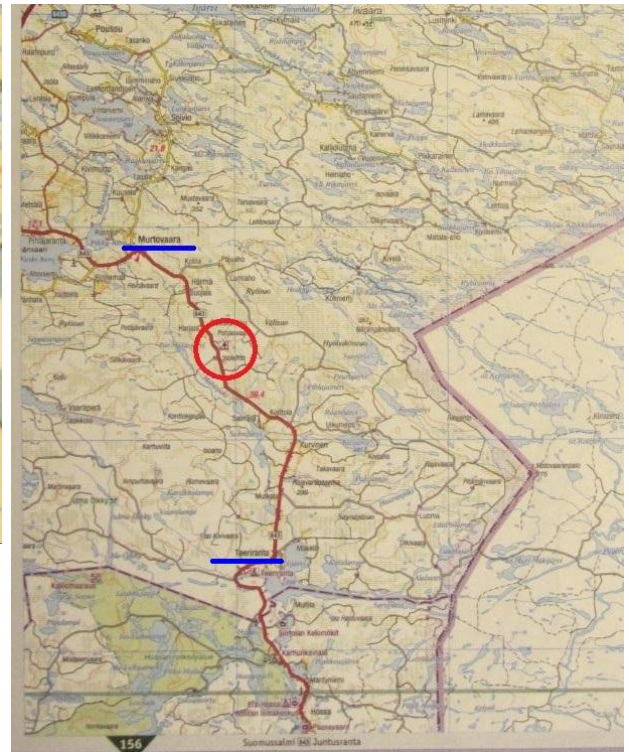
Kuusamosta päin tuli saksalainen kolonna, jonka Kontiainen ja kuljettajat pysäyttivät. Saksalaiset näyttivät, että heillä oli partisaani-iskussa menehtyneet mukanaan kuorma-auton lavalla. Kontiainen ja kuljettajat pääsivät kolonnan mukana Juntusrantaan. *"Siellä alkoivat kovat kuulustelut, sotapolitiisit kuulustelivat jokaisen yksitellen"*, muistelee Hannes Kontiainen partisaani-iskun jälkiselvittelyä.

Partisaani-iskun tapahtumapaikkaa etsimässä

Suomen Sotilaskotiliitto pystytti vuonna 1942 tapahtumapaikalle muistoristin (**kuva 2**). 1950-luvulla paikalle pystytettiin muistokivi.

Kuva 3 - Suomen tiekartassa vuodelta 1973 on Murtovaara-Teeriranta -tien varressa muistomerkkiä tarkoittava karttamerkki lähellä Isolehdon taloa tien länsipuolella.

Kuva 4 - Uudempiin karttoihin muistomerkkiä ei ole merkitty. Karttakeskuksen GT-tiekartasto 2010 ei kerro muistomerkin sijaintia, mutta lähellä Isoahon taloa, nyt pohjoisempänä tien itäpuolella, näkyy karttamerkki, joka tarkoittaa levähdyspaikkaa.

Pari vuotta sitten läksin paikanpäälle ottaakseni selvää partisaani-iskun tapahtumapaikan ja muistomerkin sijainnista. Matkalla Kuusamoon poikkesin ensin Kajaaniin tapaamaan appeani, everstiluutnantti Erkki Vaalamaa. Hän oli kapteenivuosinaan Kainuun rajavartioston 3.K:n päällikkönä Kuusamossa ja hänen komppaniansa oli pystyttänyt muistomerkin 1950-luvulla. Yhdessä kävimme

Kuva 5 - 1950-luvulla pystytettiin partisaani-iskun uhrien muistomerkki. Kuva Erkki Vaalamman albumista.

tapaamassa kirjailija Ville Tikasta (18.8.1919–26.5.2013), joka oli kirjoittanut kirjan *Partisaanien uhrin* (1997), tuoden laajempaan julkisuuteen partisaanien tuhoiskut. Niitähän ei sodan aikana eikä pitkään vielä sodan jälkeenkään julkisuudessa käsitelty. – Molemmat tiesivät kertoa, että muistomerkki ei nykyään ole alkuperäisellä paikallaan. Erkki Vaalama muisteli, että muistomerkki oli alun perin tien oikealla puolella, kun Murtovaarasta tullaan Hossaan päin, siis tien länsipuolella. Sain häneltä vanhan valokuvan, joka esittää seppeleenlaskua muistomerkillä (**kuva 5**). Ville Tikkanen muisteli, että alkuperäinen muistomerkki oli paikassa, josta muutama sata metriä etelään tien toisella puolella oli talo metsän takana. Kummankin kuvaus täsmää vuoden 1973 maantiekartassa kohtaan, jossa on muistomerkkiä kuvaava karttamerkki tien länsipuolella.

Nyt oli löydettävä paikallinen henkilö, joka osoittaisi tarkalleen iskun tapahtumapaikan ja muistomerkin nykyisen sijainnin maastossa. Erkki Vaalama kehotti käymään Kuusamossa haastatteluun entistä alaistaan Tauno Kärnä: ”Hän on vanha rajamies ja kuusamolainen, joka tietää paikalliset asiat ja tuntee kaikki.” Tämä arvio osoittautui kohta täsmälleen oikeaksi.

Tauno Kärnä on yliluutnantti evp ja palveli kersanttina appeni komppaniassa Kainuun Rajavartioston 3.K:ssa Kuusamossa. Soitin hänelle ja esittäydyin, kerroin mitä olen etsimässä, ja ehdotin tapaamista. Tauno Kärnä vastaus ylitti kaikki odotukseni: ”Kun tulet, niin kutsun sitten samaan aikaan myös Hannes Kontiainen, joka oli mukana saattovartiomiehenä kun sotilaskotijohtajien auto joutui partisaanien väijytykseen.”

Kuusamossa Tauno Kärnä ja Hannes Kontiainen kertoivat, että muistokivi, jonka appeni komppania pystytti 1950-luvulla, siirrettiin 1980-luvulla toiseen paikkaan kun tietä levennettiin ja oiottiin. Nykyään muistokivi sijaitsee pohjoisempana, tien varteen rakennetun levähdyspaikan laidassa tien toisella puolella. Se on siis se paikka, joka nykyisiin GT-karttoihin on merkitty levähdyspaikkana.

Muistomerkin luo ei minkäänlainen viitoitus opasta, vaikka niin olettaisi. Paikka on merkitty vain tien varteen pystytetyllä pysäköintipaikkaa merkitsevällä P-merkillä. Itse muistomerkki ei näy tielle, eikä tiellä mikään viittaa siihen, että pysähdyspaikalla olisi muistomerkki. Minäkin ajoin ohi vaikka olin etsimässä muistomerkkiä mukanani kaksi paikallista tuntijaa.

Olen tehnyt esityksen Kuusamon kaupungin johtajalle, että kaupunki ryhtyisi toimenpiteisiin, jotta Murtovaaran partisaani-iskun muistomerkki osoitettaisiin asianmukaisella viitoituksella ja liikenne-merkillä.

Kävimme Hannes Kontiainen ja Tauno Kärnä kanssa muistomerkillä, josta otettiin valokuva (**kuva 6**). Vertaamalla kuvaa alkuperäisestä muistomerkistä otettuun kuvaan huomaa, että muistomerkki ei ole sama. Kivi näyttää toisenlaiselta ja ainakin siihen kiinnitetty metallinen kilpi on nyt erilainen. Nykyinen muistomerkki on itse asiassa kolmas, sillä alkuperäiselle paikalle pystytettiin ensin 1942 valkoinen puinen risti luonnonkivistä rakennetulle jalustalle. Alkuperäinen muistomerkki oli parti-

saani-iskun tapahtumapaikan kohdalla tien varressa. Nykyään paikkaa eivät paikallisetkaan osaa aivan tarkalleen osoittaa, koska tienparannustyöt ovat muuttaneet maisemaa. Paikan etäisyys nykyiseltä muistomerkiltä kuitenkin tunnetaan, joten partisaani-iskun tapahtumapaikka tiedetään suunnilleen.

Käydessämme Hannes Kontiainen kanssa Isolehdossa heinäkuussa 2012 hän kertoi paikan päällä 70 vuotta sitten kokemastaan partisaani-iskusta. Haastattelua jatkettiin seuraavana päivänä veteraanin kotona Kuusamossa (ks. edellä kohta Silminäkijän haastattelu).

Kuva 6 - Kunnianosoitus muistomerkillä 70 vuotta tuhoisan iskun jälkeen. Kuvassa oikealla iskun silminäkijä, saattovartio-osastossa mukana ollut Hannes Kontiainen, vasemmalla kirjoittaja. Kuva Pirjo Rinkinen.

Jälkimietteitä

Millainen oli yleensä rintamatilanne Uhtualla ja Kiestingissä 5.7.1942

- Suuria taisteluita ei ollut käynnissä, mutta tilanteen rauhallisuus oli näennäistä.
- Vihollisella oli vilkasta partisaanitoimintaa. Röhön tie ja Uhtuan päätie olivat partisaanivaaran alaiset. Tämän johdosta oli mm. siltojen varmistusta varten asetettu vartioita ja tehty kenttävarustuksia.
- Murtovaaran eteläpuolella oli viikkoa aikaisemmin ollut vastaavanlainen isku lähes samassa paikassa (saksalaisten kolonna yllätettiin).
- Oli suoritettu joukkojen siirtoja ja menossa oli etulinjan uudelleen järjestely. Uhtuan suunnalta saksalainen Geb.JR 218 oli siirretty Röhön kautta Kiestinkiin oman divisioonansa 7.Geb.Div yhteyteen. Vastaavasti suomalainen JR 14 oli siirtynyt ja JR 53 oli siirtymässä Kiestingistä Uhtuan suunnalle.
- III Armeijakunnan käskyssä 3.7.1942 kenrm Hj. Siilasvuo ilmoitti, että III AK siirtyy Suomen PM:n alaisuuteen. Joukkojen siirrot oli nähtävästi tehty tätä huomattavaa alistussuhteen muutosta varten.
- *On ilmeistä, että venäläisten lisääntynyt partisaanitoiminta (tiedustelu, häirintä) selittyy näillä muutoksilla.*

Johtopäätelmiä ja myöhempiä arvioita

- Em. tilanne III Armeijakunnan alueella ja siihen johtanut kehitys voidaan siten isossa kuvassa nähdä syynä siihen, että sotilaskotijohtajat joutuivat myrskyn silmään kohtalokkain seurauksiin 5.7.1942.
- Jälkikäteen voidaan kysyä, oliko lisääntyneeseen partisaanivaaraan reagoitu oikeilla toimenpiteillä ja riittävässä määrin tätä vierailua silmälläpitäen.
- Myöhemmissä arvioissa *Tuompo* esittää - ehkä aiheetta - kriittisen käsityksensä saattovartiomiesten toiminnasta ("oliko kaikki voitava tehty"). *Halsti* taas suorasukaisesti väittää syyksi oma-valtaisen toiminnan ("naiset komensivat arvonimiinsä vedoten sivuuttamaan turvamääräykset").

Lähteet:

- Hilikka Salmio: Vihreä sisar korpisodassa 1939–1944
- Muistojulkaisu Toini Jännes 5.7.1942: Eva Railon kirjoitus menehtyneiden muistolle
- W.E. Tuompo: Päiväkirjani Päämajasta 1941–1944
- Wolf H. Halsti: Muistelmat II
- Kansa taisteli 3/1959: Partisaanien tihutyö
- Internet <http://kronos.narc.fi/menehtyneet/>
- Internet <http://sa-kuva.fi/>
- Sotapäiväkirjat: III AK, 3.D ja JR 14
- Haastattelut Tauno Kärnä, Hannes Kontiainen, Ville Tikkanen, Erkki Vaalama
- Keskustelu Jukka Heikkilä: Näkökohtia, lähdevihjeitä.